

the concepts of ‘patriotism’ and ‘patriotic education’, we have introduced the authors’ definition of the term “sports and patriotic education”. The author focused particular attention on the study of the major legal documents that determine the strategy of patriotic education of Ukrainian youth, including through physical culture and sports. On this background, we have defined the principles of sports and patriotic education of student youth, such as the principle of commitment, the principle of sustainability and consistency, the principle of relevance and availability, the principle of an integral approach, the principle of consciousness and activity, the principle of unity of pedagogical requirements of school, family and the public. Our list of principles of sports and patriotic education of students involves the principles of national and patriotic education outlined in the Concept of National and Patriotic Education in Ukrainian Educational System. As a part of our research, we also specified the subjects of sports and patriotic education who are directly and indirectly involved in the development of the national consciousness of the younger generation. The issue of practical implementation of the ideas of sports and patriotic education of students both within and beyond comprehensive secondary educational institutions requires further research and experimental tests.

Keywords: patriotism, patriotic education, physical culture, sports and patriotic education, comprehensive secondary educational students, principles of sports and patriotic education, subjects of sports and patriotic education.

DOI: <https://doi.org/10.31392/NZ-udu-160.2025.10>

УДК 796.37.037.(091)(477)“19/20”

Кошляк М. А.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ: СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ІНТЕРПРИТАЦІЇ

Важливим аспектом педагогічної науки, спрямованої на формування теоретичних і практичних засад національного виховання підростаючого покоління, є вивчення й узагальнення вітчизняного педагогічного досвіду фізичного виховання дітей і молоді, оскільки наукове вирішення сучасних освітніх проблем неможливе без знання педагогічної спадщини минулого.

У статті проаналізовано наукові розвідки сучасних учених щодо дослідження теорії й практики фізичного виховання в спадщині вітчизняних педагогів другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Встановлено, що на сучасному етапі розширилось предметне поле теоретичних досліджень із вивчення поглядів вітчизняних педагогів другої половини ХІХ – початку ХХ ст. на фізичне виховання підростаючого покоління. Аналіз досліджень сучасних учених засвідчує, що розкриття значення фізичного виховання у процесі формування гармонійно розвиненої особистості, формування в молодого покоління здорового способу життя займали чільне місце в працях передових вчених, педагогів означеного історичного періоду. На сьогодні є низка праць, у яких схарактеризовано внесок педагогів-просвітників (І. Боберського, О. Духновича, І. Миропольського, С. Русової, І. Ставровського, К. Ушинського та ін.) у розвиток фізичного виховання дітей та молоді, проаналізовано їхню роль у розбудові вітчизняної системи фізичного виховання.

Здійснений історіографічний аналіз теорії й практики фізичного виховання в спадщині вітчизняних педагогів другої половини ХІХ – початку ХХ ст. репрезентує можливості не лише подальшого вивчення означеної проблеми, а й практичного втілення позитивного історико-

педагогічного досвіду в реалії вітчизняної системи освіти на сучасному етапі.

Подальшого розгляду потребують організаційні та змістові аспекти фізичного виховання в історії вітчизняної педагогіки.

Ключові слова: фізичне виховання, вітчизняна педагогічна думка, історичний період, сучасні наукові дослідження.

Вивчення місця фізичного виховання в українській науково-педагогічній думці є актуальною проблемою сьогодення, коли в державі відбуваються складні процеси в освітній, виховній, тіловиховній сфері. Залишена нам спадщина видатних педагогів минулого цікава з точки зору психолого-педагогічних надбань, ідеалістичного світосприйняття, принципів здорового способу життя, виховання здорового молодого покоління тощо, в основі яких лежить світосприйняття наукових ідей.

Важливим аспектом педагогічної науки, спрямованої на формування теоретичних і практичних засад національного виховання підростаючого покоління, є вивчення й узагальнення вітчизняного педагогічного досвіду фізичного виховання дітей і молоді, оскільки наукове вирішення сучасних освітніх проблем неможливе без знання педагогічної спадщини минулого [10, с. 14].

Творчу спадщину окремих вітчизняних педагогів другої половини XIX – першої половини XX ст. висвітлювали такі вітчизняні вчені, як С. Гаркуша [2], Е. Дорошенко [3], В. Золочевський [4], М. Євтух [5], О. Кречетов [6], Є. Кучерган [7], М. Лук'янченко [8; 9], С. Марчук [10], А. Окопний [12], Ю. Черпак [14; 15] та ін. Однак залишається актуальним проведення комплексного дослідження, у якому б розкривалися педагогічні ідеї відомих українських вчених кінця XIX – початку XX ст. щодо значення фізичного виховання в розвитку особистості.

Мета статті – проаналізувати наукові розвідки сучасних учених щодо вивчення теорії й практики фізичного виховання в спадщині вітчизняних педагогів другої половини XIX – початку XX ст.

На сучасного етапі зросла кількість дисертаційних робіт, присвячених окремим аспектам фізичного виховання дітей та молоді в спадщині вітчизняних педагогів другої половини XIX – початку XX ст.

Так, у дисертації «Теорія і практика організації фізкультурно-масової роботи із студентською молоддю у вітчизняній педагогіці (кінець XIX – перша половина XX ст.)» В. Золочевський розкрив витоки ідеї організації фізкультурно-масової роботи з молоддю у світовій і вітчизняній педагогічній думці. Вчений зауважує, що «серед прогресивних педагогів-реформаторів вітчизняної освітньої галузі особливо гостро критикував незадовільний стан фізичного виховання молоді К. Ушинський. Педагог першим висловився про необхідність фізкультурних перерв у ході розумових занять. Педагог визначав цінність фізичних вправ і для правильного психічного розвитку людини. Ідеї К. Ушинського, на думку В. Золочевського, стали запорукою ефективності масових занять фізичними вправами серед підлітків та молоді» [4, с. 53].

У дисертації Е. Дорошенко досліджується розвиток теорії і практики

фізичного виховання дітей та молоді у вітчизняній педагогіці другої половини XIX – початку XX ст., теоретико-методичні основи фізичного виховання молоді. Досліджується роль в цьому процесі педагогів, лікарів, громадських діячів. Показано сутність фізичного виховання, принципи, методи та засоби, встановлено зв'язок між елементарним початковим фізичним вихованням та розповсюдженням в цей час різних видів спорту. Обґрунтовується роль сім'ї, школи і громадських дитячо-юнацьких товариств і об'єднань у процесі фізичного виховання [3, с. 27].

У дисертації Ю. Черпака «Внесок вітчизняних громадських діячів у розвиток теорії і практики фізичного виховання дітей і молоді» висвітлено й узагальнено внесок у розвиток фізичного виховання дітей і молоді П. Лесгафта, а також лікарів-просвітників, розробників програм і фізкультурних практик В. Крамаренка й О. Анохіна, які діяли на Наддніпрянщині. Автор зауважує, що «вони сприяли вкоріненню ідеї, що фізична культура має бути обов'язковим навчальним предметом, усвідомленню вчителями значення спорту для розвитку особистості, створенню перших масових спортивних товариств і клубів, зокрема у Києві, запровадженню фахової підготовки вчителів гімнастики» [15, с. 8].

Дослідженню ідей фізичного виховання школярів у педагогічній спадщині К. Ушинського присвячено дисертацію С. Марчук. Вчений вказує, що багато раціональних порад щодо виховання у школярів фізичних якостей, удосконалення методики розвитку сили, витривалості можна знайти в «Антропології» К. Ушинського, яка, на думку С. Марчука, «за своєю побудовою, глибиною думок, різноманітністю підходів до досліджуваних автором явищ постає справжньою педагогічною енциклопедією, практичним психологічним порадищем» [10, с. 57].

Важливим джерелом вивчення є статейні публікації, присвячені проблемі фізичного виховання, здоров'язбереження в історії вітчизняної педагогічної науки окресленого історичного періоду.

У статті С. Гаркуші «Проблема здоров'язбереження в історії вітчизняної педагогічної науки» [2] розкрито внесок вітчизняних педагогів другої половини XIX – XX ст. І. Ставровського, О. Духновича, К. Ушинського, Т. Лубенеця, С. Русової, О. Бутовського, І. Боберського, Г. Ващенко та ін. у розв'язання проблеми здоров'язбереження.

Досліджуючи теорію й практику фізичного виховання в спадщині вітчизняних педагогів другої половини XIX – початку XX ст. у статейній публікації М. Лук'янченко відзначає, що в 60–70-х рр. XIX ст. проблема розвитку вітчизняної системи фізичного виховання концентрувалася довкола висвітлення таких питань, як роль сім'ї та школи у процесі фізичного розвитку дитини, значення фізичного виховання у процесі формування гармонійно розвиненої особистості, впровадження у навчальний процес окремого курсу – гімнастики. Теоретичні ж аспекти фізичного виховання досліджувалися побіжно, що «спричинило диспропорцію у вивченні цієї проблеми – існувала значна кількість праць практичного спрямування без достатнього наукового теоретичного підґрунтя» [9, с. 26].

Також М. Лук'янченко серед відомим популяризатором ідей фізичного виховання молоді досліджуваного періоду відзначає педагога, просвітителя, релігійного діяча О. Духновича. Вчений зауважує, що у його доробку можна знайти багато праць різних жанрів, однак найвідомішою роботою є «Народна педагогія», у якій міститься низка корисних порад щодо виховання дітей, зокрема й фізичного. Підкреслює, що «О. Духнович значну увагу приділяв питанню праці як важливому засобу фізичного виховання, оскільки вона зміцнює фізичну силу особистості, а також розвиває її розумові здібності» [9, с. 26].

У своїй праці М. Лук'янченко також акцентує на вагомому внеску у розвитку вітчизняної теорії та практики фізичного виховання початку ХХ ст. педагога, просвітника, організатора спортивного товариства «Україна» І. Боберського. Автор акцентує, що його важливою заслугою є й те, «що І. Боберський, організовуючи спортивні секції, зумів використати фізичну культуру як ефективний засіб до пробудження національної свідомості. У своїх працях український педагог неодноразово наголошував на тому, що здорова людина, яка займається фізичною культурою, відчувається міцною, бадьорою, упевненою в собі та у своїх вчинках, а також відважною» [9, с. 27].

Також М. Лук'янченко відзначає праці, які з'явилися в останній декаді ХІХ ст. На високу оцінку, на думку автора, заслуговують дослідження відомого українського педагога та громадського діяча І. Миропольського, який обґрунтував зміст і засоби фізичного виховання. На його думку, метою фізичного виховання в народній школі є формування всебічно розвиненої особистості в поєднанні з розумовим, моральним та естетичним вихованням. Основу фізичного виховання становлять універсальні засоби (гімнастичні й загальні вправи, ігри, змагання), які в сукупності повинні сприяти всебічному розвитку дитини [8, с. 39]. Важливого значення у концепції фізичного виховання І. Миропольський надавав організації навчання. Зокрема, «він акцентував увагу на необхідності постійного нагляду вчителя за дітьми під час виконання вправ, щоб у разі перевтоми чи якихось ушкоджень припинити їх виконання або перейти до інших видів вправ» [9, с. 27].

У статті «Іван Ставровський про формування здорового способу життя підростаючого покоління» М. Лук'янченко розкриває погляди І. Ставровського на здоров'я людини, який вважає, щоб бути здоровою, кожна молода людина повинна знати особливості свого організму, основні засоби здорового способу життя та запобігання різним захворюванням, шкідливим звичкам [8].

Досліджуючи витоки ідеї формування здорового способу життя в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. О. Кречетов вказує, що одним із перших в історії розвитку вітчизняної педагогічної думки важливе значення формування в молодого покоління здорового способу життя обґрунтував О. Духнович. Педагог розглядав фізичне виховання у нерозривному взаємозв'язку з розумовим і моральним розвитком дитини, розцінюючи його як запоруку успішного зміцнення інтелектуальних сил дитини, як необхідну умову гармонійного розвитку особистості. О. Духнович наголошував, що фізичне

виховання повинно здійснюватися насамперед у родинному колі. Саме тому він розробив низку гігієнічних вимог, які стосуються дітей дошкільного і молодшого шкільного віку, насамперед організації харчування, одягу, сну, дозвілля. Педагог давав багато цінних порад батькам щодо фізичного виховання дітей від народження до вступу до школи. У зв'язку з цим він рекомендував чітку систему вправ. «О. Духнович переконував, що вирішальна роль у формуванні навичок здоров'язбереження учня належить учителеві. Виходячи з такої позиції, він наголошував на обов'язковому врахуванні вікових особливостей дітей та індивідуальному підході до них, правильному дозуванні фізичного навантаження для різних вікових груп» – пише О. Кречетов [6; 12].

У статейній публікації В. Вербець, М. Балух, Г. Бигар представлено історичні аспекти проблеми здоров'язбереження в педагогіці. Охарактеризовано педагогічні доробки щодо здоров'язбереження другої половини XIX – початок XX століття, обґрунтовано та впроваджено в освітню практику різні підходи щодо здоров'язбереження молодого покоління. Здійснено теоретичний аналіз різних підходів щодо здоров'язбереження другої половини XIX – початок XX століття. Значним внеском у розвиток галузі освіти та збереження здоров'я дітей стали наукові дослідження педагогів половини XIX – початок XX століття: І. Ставровського, О. Духновича, К. Ушинського, Г. Ващенко, С. Русової та ін. [1, с. 194].

У роботі М. Євтуха розглянуто педагогічну спадщину видатного закарпатського просвітителя середини XIX ст. І. Ставровського, який значну увагу приділено розвитку фізичного виховання молоді та формуванню в них елементарних навичок здорового способу життя [5]. У праці І. Ставровського, стверджує автор, значну увагу приділено розвитку фізичного виховання молоді та формуванню елементарних навичок здорового способу життя. Він наголошує на потребі фізичного розвитку дитини, оскільки між фізичним і розумовим вихованням існує тісний взаємозв'язок, від якого залежить формування гармонійно розвиненої особистості [5].

Значна роль у педагогічній праці просвітника, зауважує М. Євтух, відводиться проблемі самовиховання у формуванні гігієнічних та здоров'язбережувальних навичок особистості та самооздоровленню. Для покращення власного здоров'я дитина повинна усвідомити важливість регулярних занять фізичними вправами, загартовуватися, дотримуватися елементарних гігієнічних навичок, слідувати за власним режимом харчування та розпорядком дня [5].

У статейній публікації «Проблема здоров'язбереження в історії вітчизняної педагогічної науки» С. Гаркуша вказує, що І. Ставровський розглядає також і причини, які перешкоджають фізичному розвитку дитини та негативно впливають на формування ЗСЖ. Серед основних він виділяє поведінку самого вихователя, тобто застосування ним фізичного покарання, що погано впливає на здоров'я учня, а також застосування психологічного тиску на дитину, який, у свою чергу негативно впливає на її розумовий розвиток; недотримання особистої гігієни, порушення режиму дня, дозвіл на

читання ввечері без належного освітлення тощо [2, с. 24].

Ю. Черпак, досліджуючи проблему розвитку тіла і волі дитини у творах К. Ушинського, зауважує, що у творчій спадщині педагога є низка праць, пов'язаних із виховними й загальнорозвитковими питаннями формування дітей. Найповніше його психологічні і педагогічні міркування про наукові засади фізичного складника розвитку дитини / людини, на думку автора, представлено у славнозвісній фундаментальній праці «Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології», де вміщено, як окремі, такі підрозділи: «Фізична теорія тілесних рухів», «Фізіологічна теорія тілесних рухів», «Фізичні причини ліні», «Психічні причини ліні», «Нервова втома і нервові напруження», «Воля як влада душі над тілом». «Посутні міркування педагога про значення, роль, кореляцію, зв'язок фізичної сфери людини розкидані також й іншими сторінками цього новаторського наукового твору», – пише Ю. Черпак [14, с. 112].

У своїй роботі Є. Кучерган, прослідковуючи ґенезу проблеми здоров'язбереження в історії розвитку педагогічної думки зауважує, що К. Ушинський першим у педагогіці піднімав питання про оздоровлення народу як фундаментальної основи оздоровлення держави. Ці погляди геніального науковця доводили те, на думку автора, що фізичне, духовне й соціальне здоров'язбереження людини полягає у формуванні здорового покоління. У поколінні, яке повинно поважати свій народ та примножувати його як фізичне, так і духовне здоров'я. Усе це можливе тільки при створенні своєї держави, для чого повинна існувати народна педагогіка. Так, народна мудрість для К. Ушинського була тими підвалинами, на яких повинна розбудовуватися в своєму змісті вся педагогічна, державна система. Він у своїх трактатах довів, що в основі здорових змістів наукової педагогіки повинна бути закладена мораль народної педагогіки. Педагогічна система здоров'язбереження К. Ушинського вбирала в себе намагання зробити педагогічну систему наукою на основі народності [7].

Висновки. Аналіз джерел довів, що в останні десятиріччя значно зріс науковий інтерес до висвітлення історії розвитку фізичної культури і спорту на теренах України, що пов'язуємо, перш за все, із розбудовою незалежної національної держави, а отже з посиленням уваги до історії культурного поступу українського народу, з розширенням інформаційного й джерельного поля досліджень, зняттям ідеологічних заборон щодо вивчення багатьох питань і внеску окремих історичних осіб у творення національної культури, зокрема фізичної культури і спорту. Встановлено, що на сучасному етапі розширилось предметне поле теоретичних досліджень із вивчення поглядів вітчизняних педагогів другої половини XIX – початку XX ст. на фізичне виховання підростаючого покоління.

Аналіз досліджень сучасних учених засвідчує, що проблеми фізичного виховання займала чільне місце в працях передових вчених, педагогів означеного історичного періоду. На сьогоднішній день є низка праць, у яких схарактеризовано внесок педагогів-просвітників (І. Боберського, О. Духновича,

І. Миропольського, С. Русової, І. Ставровського, К. Ушинського та ін.) у розвиток фізичного виховання дітей та молоді, проаналізовано їхню роль у розбудові вітчизняної системи фізичного виховання. Здійснений історіографічний аналіз теорії й практики фізичного виховання в спадщині вітчизняних педагогів другої половини XIX – початку XX ст. репрезентує можливості не лише подальшого вивчення означеної проблеми, а й практичного втілення позитивного історико-педагогічного досвіду в реалії вітчизняної системи освіти на сучасному етапі.

Подальшого розгляду потребують організаційні та змістові аспекти фізичного виховання в історії вітчизняної педагогіки.

Використана література:

1. Вербець В., Балух М., Бигар Г. Проблема здоров'язбереження в педагогіці: історичний аспект. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2024. № 1-2. С. 135-136.
2. Гаркуша С. В. Проблема здоров'язбереження в історії вітчизняної педагогічної науки. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. 2015. Вип. 132. С. 23-28. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2015_132_8
3. Дорошенко Е. Ю. Теорія і практика фізичного виховання молоді у вітчизняній педагогіці другої половини XIX – початку XX століття : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2001. 223 с.
4. Золочевський В. В. Теорія і практика організації фізкультурно-масової роботи із студентською молоддю у вітчизняній педагогіці (кінець XIX – перша половина XX ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Харків, 2009. 20 с.
5. Євтух М. Б. «Педагогія» І. А. Ставровського і її роль у розвитку вітчизняної педагогічної думки. Київ, 1994. 41 с.
6. Кречетов О. Витоки ідеї формування здорового способу життя (друга половина XIX – початок XX ст.). *Педагогічні науки. Збірник наукових праць*. Полтава, 2011. С. 97-102.
7. Кучерган Є. Проблема здоров'язбереження в історії розвитку педагогічної думки. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2016. Вип. 48. С. 112-120.
8. Лук'яненко М. І. Іван Ставровський про формування здорового способу життя підростаючого покоління. *Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка (педагогічні науки)*. Луганськ, 2011. № 10 (221). С. 114-121.
9. Лук'яненко М. І. Теорія й практика фізичного виховання в спадщині вітчизняних педагогів другої половини XIX – початку XX ст. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві* : збірник наукових праць. 2012. № 4 (20). С. 24-29. URL : file:///D:/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B7%D0%BA%D0%B8/Fvs_2012_4_8.pdf
10. Марчук С. С. Ідеї фізичного виховання школярів у педагогічній спадщині К. Д. Ушинського : дис. ... канд. пед. н. : 13.00.01. Луцьк, 2015. 264 с.
11. Окопний А. Теоретичні аспекти фізичного виховання у педагогічній спадщині Олександра Духновича та Івана Ставровського. *Молода спортивна наука України* : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. Львів, 2005. Вип. 9. Т. 4. С. 323-326.
12. Українська педагогіка в персоналіях : у 2 кн. Кн. 2: XX століття : навч. посібник для вищих навч. закладів / ред. О. В. Сухомлинська. Київ : Либідь, 2005. 552 с.
13. Цьось А. В., Чирва Т. К. Актуальні питання фізичного виховання дітей: за працями К. Д. Ушинського. *Педагогіка і психологія*. 2002. № 12. С. 198-203.
14. Черпак Ю. В. Розвиток тіла і волі дитини у творах Костянтина Ушинського. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2023. Вип. 2. С. 120-130.
15. Черпак Ю. В. Вітчизняний громадсько-педагогічний рух за розвиток фізичного виховання дітей і молоді (остання чверть XIX ст. – 1917 р.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2018. 20 с.

References:

1. Verbets' V., Balukh M., Byhar H. (2024). Problema zdorov'yaberezhennya v pedahohitsi: istorichnyy aspekt [The problem of health care in pedagogy: historical aspect]. *Pedahohichni nauky: teoriya, istoriya, innovatsiyi tekhnolohiyi*. Sumy, 1–2, 135–136 [in Ukrainian].
2. Harkusha S. V. (2015). Problema zdorov'yaberezhennya v istoriyi vitchyznyanoyi pedahohichnoyi nauky [The problem of health care in the history of domestic pedagogical science]. *Visnyk Chernihivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu*. Seriya : Pedahohichni nauky, 132, 23–28 [in Ukrainian].
3. Doroshenko E. YU. (2001). Teoriya i praktyka fizychnoho vykhovannya molodi u vitchyznyaniy pedahohitsi druhoyi polovyny XIX – pochatku XX stolittya [Theory and practice of physical education of youth in domestic pedagogy of the second half of the 19th – early 20th centuries] : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.01. Kyiv, 223 [in Ukrainian].
4. Zolochyevs'kyi V. V. (2009). Teoriya i praktyka orhanizatsiyi fizkul'turno-masovoyi roboty iz student-s'koyu moloddyu u vitchyznyaniy pedahohitsi (kinets' XIX – persha polovyna XX st.) [Theory and practice of organizing mass physical education work with student youth in domestic pedagogy (end of the 19th – first half of the 20th century)] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk. Kharkiv, 20. [in Ukrainian]
5. Yevtukh M. B. (1994). «Pedahohiya» I. A. Stavrovs'koho i yiyi rol' u rozvytku vitchyznyanoyi pedahohichnoyi dumky [“Pedagogy” by I. A. Stavrovsky and its role in the development of domestic pedagogical thought]. K. 41 [in Ukrainian].
6. Krechetov O. (2011). Vytoky ideyi formuvannya zdorovoho sposobu zhyttya (druga polovyna XIX – pochatok XX st.) [The origins of the idea of forming a healthy lifestyle (second half of the 19th – beginning of the 20th century)]. *Pedahohichni nauky. Zbirnyk naukovykh prats'*, Poltava, 97–102 [in Ukrainian].
7. Kucherhan YE. (2016). Problema zdorov'yaberezhennya v istoriyi rozvytku pedahohichnoyi dumky [The problem of health preservation in the history of the development of pedagogical thought]. *Pedahohika vyshchoyi ta serednoyi shkoly*, 48, 112–120 [in Ukrainian].
8. Luk'yanchenko M. I. (2011). Ivan Stavrovs'kyi pro formuvannya zdorovoho sposobu zhyttya pidrostayuchoho pokolinnya [Ivan Stavrovsky on the formation of a healthy lifestyle of the younger generation]. *Visnyk Luhans'koho natsional'noho universytetu im. T. Shevchenka (pedahohichni nauky)*. Luhans'k, 10(221), 114–121 [in Ukrainian].
9. Luk'yanchenko M. I. (2012). Teoriya y praktyka fizychnoho vykhovannya v spadshchyni vitchyznyanykh pedahohiv druhoyi polovyny XIX – pochatku XX st. [Theory and practice of physical education in the heritage of domestic teachers of the second half of the 19th – early 20th centuries]. *Fizychno vykhovannya, sport i kul'tura zdorov'ya u suchasnomu suspil'stvi : zbirnyk naukovykh prats'*, 4 (20), 24–29 [in Ukrainian].
10. Marchuk S. S. (2015). Ideyi fizychnoho vykhovannya shkolivariv u pedahohichnii spadshchyni K. D. Ushyns'koho [Ideas of physical education of schoolchildren in the pedagogical heritage of K. D. Ushynsky] : dys. ... kand. ped. n. : 13.00.01. Luts'k, 264 [in Ukrainian].
11. Okopnyy A. (2005). Teoretychni aspekty fizychnoho vykhovannya u pedahohichnii spadshchyni Oleksandra Dukhnovycha ta Ivana Stavrovs'koho [Theoretical aspects of physical education in the pedagogical heritage of Oleksandr Dukhnovych and Ivan Stavrovsky]. *Moloda sportyvna nauka Ukrayiny* : zb. nauk. pr. z haluzi fiz. kul'tury ta sportu. L'viv, 9, 4, 323–326 [in Ukrainian].
12. Ukrayins'ka pedahohika v personaliyakh (2005) [Ukrainian pedagogy in personalities] : u 2 kn. Kn. 2: XX stolittya : navch. posibnyk dlya vyshchykh navch. zakladiv / red. O. V. Sukhomlyn's'ka. K. : Lybid', 552 [in Ukrainian].
13. Ts'os' A. V., Chyryva T. K. (2002). Aktual'ni pytannya fizychnoho vykhovannya ditey: za pratsyamy K. D. Ushyns'koho [Actual issues of physical education of children: based on the works of K. D. Ushinsky]. *Pedahohika i psykholohiya*, 12, 198–203 [in Ukrainian].
14. Cherpak YU. (2023). Rozvytok tila i voli dytyny u tvorakh Kostyantyna Ushyns'koho [The development of the child's body and will in the works of Konstantin Ushinsky]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelya*, 2, 120–130 [in Ukrainian].
15. Cherpak YU. V. (2018). Vitchyznyanyy hromads'ko-pedahohichnyy rukh za rozvytok fizychnoho vykhovannya ditey i molodi (ostannya chvert' XIX st. – 1917 r.) [Domestic public and pedagogical movement for the development of physical education of children and youth (last quarter of the 19th century – 1917)] : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.01. Kyiv, 20 [in Ukrainian].

M. KOSHLIAK. Physical education of children and young people in the pedagogical duma of the other half of the 19th – early 20th centuries: current advances and interpretations.

An important aspect of pedagogical science aimed at forming the theoretical and practical foundations of national education of the younger generation is the study and generalization of domestic pedagogical experience in physical education of children and youth, since scientific solutions to modern educational problems are impossible without knowledge of the pedagogical heritage of the past.

The article analyzes the scientific research of modern scientists on the study of the theory and practice of physical education in the heritage of domestic teachers of the second half of the 19th – early 20th centuries.

It is established that at the present stage the subject field of theoretical research has expanded to study the views of domestic teachers of the second half of the 19th – early 20th centuries on the physical education of the younger generation.

Analysis of research by modern scientists shows that the disclosure of the importance of physical education in the process of forming a harmoniously developed personality, the formation of a healthy lifestyle in the younger generation occupied a prominent place in the works of advanced scientists and educators of the specified historical period. Today, there are a number of works that characterize the contribution of educators (I. Bobersky, O. Dukhnovych, I. Myropolsky, S. Rusova, I. Stavrovsky, K. Ushynsky, etc.) in the development of physical education of children and youth, their role in the development of the national system of physical education is analyzed.

The historiographical analysis of the theory and practice of physical education in the heritage of domestic teachers of the second half of the 19th – early 20th centuries represents the possibilities not only of further studying the problem, but also of the practical implementation of positive historical and pedagogical experience in the realities of the domestic education system at the present stage.

Further consideration is required for the organizational and content aspects of physical education in the history of domestic pedagogy.

Keywords: physical education, domestic pedagogical thought, historical period, modern scientific research.

DOI: <https://doi.org/10.31392/NZ-udu-160.2025.11>

УДК 378.04:62/64

Кудря О. В.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто теоретико-методичні основи підготовки здобувачів вищої технологічної освіти до професійної діяльності, з акцентом на роль позааудиторної роботи у цьому процесі. Висвітлено сучасні вимоги до професійної компетентності вчителя технологій, які включають володіння методиками навчання, організацію проєктно-технологічної діяльності учнів, використання сучасних педагогічних та цифрових технологій, інтеграцію елементів декоративно-прикладного мистецтва та розвиток технологічної культури. Визначено низку компонентів професійної компетентності майбутнього вчителя технологій. Розглянуто основні підходи до підготовки здобувачів вищої технологічної освіти.

Особливу увагу приділено позааудиторним формам діяльності, зокрема майстер-класам та воркшопам, які є ефективним інструментом професійного становлення студентів